

לפרשת וארא – תשע"ו

בלב כבד

גילה נוי

פרשת וארא פותחת בהבטחת ה' למשה לקיים הברית אשר כרת עם האבות ולגאול את בני ישראל מסבלותיהם, לגאלם ולהביאם אל הארץ, ובהמשך מתוארים מפגשיהם של משה ואהרון עם פרעה, ארבעת המכות הראשונות והתהליך של הכבדת לב פרעה.

ברצוני להתייחס לנושא של הכבדת הלב ממספר היבטים:

1. לתהליך של הכבדת לבו של פרעה, שמתחיל בפרשת שמות.

2. לתהליך של הכבדת הלב בכלל- שמוכר לנו מסיטואציות אנושיות שונות, מסביביתנו

ומעצמינו.

3. לבעיות הקיימת בפסוק: "וְאֶנִּי אֶקְשֶׁה, אֶת-לֵב פְּרֹעֹה; וְהִרְבֵּיתִי אֶת-אֶתְנִי וְאֶת-מוֹפְתֵי,

בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם. וְלֹא-יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פְּרֹעֹה, וְנִתְתִּי אֶת-יָדִי בְּמִצְרָיִם". אם ה' מקשה את לב פרעה, היכן הבחירה החופשית של פרעה? ומדוע עליו להיענש על משהו שכביכול לא באחריותו?

1. הכבדת לב פרעה ועבדיו מתחילה כאשר בני ישראל יושבים במצריים, מתרבים ומתעצמים

ופרעה מפחד: "פֶּן-יִרְבֶּה... וְנִלְחַם-בְּנוֹ"- פחד שאין לו שום סיבה הגיונית מלבד שנאה ופחד

מה"אחר". לאחר גזירות של עבודת פרך, והמתת התינוקות הזכרים כאשר משה ואהרון

מבקשים לצאת לזבוח לאלוקיהם שלושה ימים במדבר-מכביד פרעה את הגזירות וכאשר הם

מראים מופתים, קורא פרעה לחרטומיו שיבצעו מופתיהם. גם כאשר מטה אהרון בולע את

מטות החרטומים, מה שמרמז שהאל של היהודים "חזק" יותר- מקשה פרעה את ליבו. לאחר

מכות הצפרדעים והערוב מבטיח פרעה לאפשר לבני" לצאת לשלושה ימים במדבר-אך ברגע

שמרגיש רווחה מן המכות- חוזר בו ומקשה את ליבו.

לפי דברי חז"ל גלות מצרים היא סימן ואות לכל הגלויות כולן, והדפוס הקיים במצריים חזר על

עצמו פעמים רבות בגורל העם היהודי: שנאת הזר, הפיכתו ל"לז", אחר, ניצול, גזילת זכויותיו

האלמנטריות, הומניזציה ולעיתים גם דמוניזציה.

2. בקבלה ובחסידות (ניתן לקרוא לכך תורת הפנימיות) סיפור מצריים על כל הכרוך בו- הוא

סיפור היסטורי ולאומי, אך גם סיפור סימבולי שנושא עימו מסרים רבים הקשורים לכלל

ולעבודה הפנימית של היחיד.

לדוגמא, בשפת אמת, שמות תרס"ד: "דהנה עיקר הגלות הוא שהנשמה נאסר בגוף.. וזהו

שכתוב וימררו את חייהם בחומר ובלבנים מה שהנפש שהוא החיות שבאדם הוא מוטred כל

היום בהבלי העולם"

הפרשנות החסידית-קבלית יוצאת מן הגלות, הייסורים, הגאולה באירוע ההסטורי המסויים-

למשמעות רחבה יותר של יסורים, גלות, הסתר פנים, וגאולה.

ניתן לבחון גם את הנושא של הכבדת הלב המתואר בפרשה- כתהליך אנושי כללי, שאנו

פוגשים בסיטואציות שונות. הרי כולנו מתפללים "על חטא שחטאנו לפניך באימוץ הלב"

ניתן להביט בפרשה כמתארת כרוניקה של רוע ארכיטיפי: רע שיש בו עוול, אטימות כלפי

האחר והפיכתו ל "שקוף", ל"לז", ניצול סיטואציה בה האחר במצב מוחלש והתעלמות

מזכויותיו.

סיטואציות של הכבדת הלב עלולות להתקיים כלפי מי שאינו "משלנו", יכולות להתקיים

במצבים של ניצול כח וסמכות של מנהלים ביחס לעובדים זוטרים וחסרי חשיבות, ועוד.

3. הרמב"ם במבוא למסכת אבות מתייחס לבעיות שבהכבדת לב פרעה:

"אבל אמרו וחזקתי את לב פרעה, ואחר כך הענישו והשמידו, הנה זה מקום שיש לדבר בו

ויושג בו סוד גדול, על מה שלא חשבו המפרשים. ולכן התבונן בדברי בעניין זה ושים לבך בו,

והשווהו לדברי כל מי שדיבר בו, ובחר לעצמך את הטוב. והוא, שפרעה ועבדיו, אילו לא היה

להם עוון אלא זה שלא שילחו את ישראל, היה הדבר קשה בלי ספק, שהרי כבר מנעם מלשלח כמו שאמר כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו, ואחר כך מבקש ממנו לשלחם והוא מוכרח שלא לשלח, ואחר כך מענישו על כך שלא שלח, ומשמידו ומשמיד עבדיו, זה וודאי יהיה עוול וסותר לכל מה שהקדמנו, אלא שאין הדבר כן, כי פרעה ועבדיו המרו ברצונם בלי הכרח וללא אונס, והרעו לגרים אשר היו בארצם ועשו להם עוול מוחלט, כמו שאמר בפירוש ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל הבה נתחכמה לו, ומעשה זה עשו מרצונם וברוע מחשבתם, ולא היה עליהם בזה הכרח, והיה עונש ה' להם על כך שמנעם מן התשובה כדי שיביא עליהם מן העונש מה שחייב צדקו שזהו עונשם, ומניעתם מן התשובה היא שלא ישלחום."

פרעה ועבדיו עשו עוול מבחירתם הם, ולמרות שתמיד קיימת לאדם זכות הבחירה, יש שלב מסוים שכבר אין דרך חזרה.

במקורות, במיוחד בספר משלי יש התייחסות שונות לכך שבתהליכים של רשע והכבדת הלב יש הדרגתיות שעלולה לגרום להכבדת הרשע, באופן שהוא מכלה את עצמו.

.."עברה גוררת עברה"

"דָּרָךְ רָשָׁעִים כְּאֶפְלָה, לֹא יִדְעוּ בְּמָה יִכְשְׁלוּ" (משלי ד)

"מכסה פשעיו לא יצליח, ומודה ועוזב ירוחם. אשרי אדם מפחד תמיד, ומקשה לבו יפול ברעה" (משלי, כח, יג)

"זֹרַע עוֹלָה, יִקְצֹר- (יִקְצֹר-) אֶן; וְשֶׁבֶט עֲבָרְתוֹ יִכְלֶה" (משלי, כב, ח)

סיפור יציאת מצריים הוא סמל לכל הגלויות וגאולת מצריים היא סמל לגאולה העתידית.

בשלב מסוים זעקת בני ישראל עולה השמימה וה' מסייע להם. כנראה שיש שלב מסוים של רע, או אכזריות, שגורמת להתערבות ניסית. והסיפור הזה שיש בו גלות, ייסורים, הכבדת הלב, ומאידך גאולה ניסית משקף את הדואליות שבעולם, כמו גם בגורלו של עם ישראל, של חשיכה והסתר, ומאידך אור, והבטחה לתיקון וגאולה.

ואצטט דברי הרמח"ל בספרו דעת תבונות סימן קכ"ד:

.."כי הרע נברא להבטל, ויש לדון בו בשני דרכים: מצד המצאו ומצד הבטלו, פירוש: מצד ההתחלה ומצד הסוף. מצד ההתחלה הוא רע ודאי, אך מצד הסוף- גם זה לטובה. כי הנה אפילו בזמן שמתחזק וגובר עדיין- גם מזה נמשך טוב, כי זהו החושך שממנו יהיה ניכר האור של השלימות העליון בזמן שיתגלה לעתיד לבוא. ועוד, שהרי זה בירור אמיתת היחוד בכל גדרו, כמו שביארנו לעיל, ומצד זה, יותר שמחשיך והולך- יותר יגלה אמתת היחוד בבטלו את הרע הזה"

יש רע בעולם ובאדם, אך הוא עתיד להבטל לעתיד לבוא.